

TESEV DEMOKRATİKLEŞME PROGRAMI

ANAYASAL VATANDAŞLIK VE AZINLIK HAKLARI: Vakıflar Kanunu İzleme Projesi

“Vakıflar Kanunu Tasarısı Gayrimüslim Cemaat Vakıflarının Sorunları İçin Çözüm Getirmiyor”

Aralık 2007

**Raporu Hazırlayan:
Dilek Kurban (TESEV)**

*Bu raporun hakları saklıdır. Raporun hiçbir bölümü Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan, hiçbir elektronik ve mekanik formatta ve araçla (fotokopi, kayıt, bilgi depolama vd.) çoğaltılamaz. Bu rapordan dayanılarak yapılan ve raporun içeriğini aşan her türlü kısaltma, yorum ve diğer dillere çeviriden ötürü TESEV sorumlu tutulamaz.

*Raporda dile getirilen görüşler TESEV'in görüşleriyle birebir örtüşmeyebilir.

*Bu projenin yürütülmesine katkılarından dolayı Hollanda İstanbul Başkonsolosluğu- İnsan Hakları Fonu Programı'na, Açık Toplum Enstitüsü – Türkiye Ofisi'ne ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür ederiz.

TESEV
Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı
Turkish Economic and
Social Studies Foundation

“Vakıflar Kanunu Tasarısı Gayrimüslim Cemaat Vakıflarının Sorunları için Çözüm Getirmiyor”

Giriş

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulu tarafından 9 Kasım 2006 tarihinde kabul edilen ancak 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından bazı maddelerinin yeniden görüşülmesi için TBMM’ye geri gönderilen 5555 sayılı Vakıflar Kanunu tasarısının önümüzdeki günlerde değiştirilmeden kabul edilmesi bekleniyor. Tasarı, Cumhuriyet Halk Partisi’nin muhalefeti, Cumhurbaşkanı Sezer’in vetosu, hükümetin gerekli siyasi iradeyi göstermemesi ve genel seçimler ile cumhurbaşkanlığı seçimlerine odaklanan siyasi gündem gerekçesiyle Avrupa Birliği (AB) reform sürecini askıya alması gibi çeşitli nedenlerle, 2004’ten bu yana TBMM gündeminde bekletilmektedir. Oysa genelde bütün vakıflar, özelde Gayrimüslim vatandaşlara ait cemaat vakıfları açısından büyük önem taşıyan bir dizi yasal düzenlemenin ivedilikle gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Avrupa Komisyonu yıllık ilerleme raporlarında da belirtildiği üzere, Vakıflar Kanunu tasarısı, Türkiye’nin AB üyeliği süreci açısından da büyük önem taşımaktadır. Nitekim 2007 İlerleme Raporu’nda TBMM’ye tasarısı bir an önce yasalaştırma çağrısında bulunmaktadır.

Ancak, Vakıflar Kanunu tasarısının cemaat vakıflarını ilgilendiren hükümleri, olumlu bazı düzenlemeler getirmekle birlikte, Gayrimüslimlere ait cemaat vakıflarının en temel ve aciliyet arz eden sorunlarını çözmekten uzaktır. Aksine aşağıda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, tasarıda getirilen bir takım yeni düzenlemeler cemaat vakıflarının mevcut sorunlarını ağırlaştırma ve hukuk dışı bürokratik uygulamalara yasal meşruiyet kazandırma tehlikesini barındırıyor.

TESEV, cemaat vakıfları temsilcileri ile yaptığı istişarelere dayanarak, Vakıflar Kanunu tasarısının mevcut haliyle kabul edilmesinin doğru olmayacağını düşünmektedir. Tasarının yasalaştırılmasının hukukun üstünlüğü ve eşitlik ilkeleri ile bağdaşmayacağına ve Türkiye’nin demokratikleşme süreci açısından büyük bir gerileme olacağına inanmaktadır. Tasarı, mevcut haliyle, Gayrimüslim vatandaşların Anayasa, Lozan Antlaşması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi altında güvenceye alınan, başta eşitlik hakkı, mülkiyet hakkı, din özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve eğitim hakkı olmak üzere, temel hak ve hürriyetlerini ihlal etmektedir.

Azınlık hakları ve azınlıklar ile ilgili sorunların milli güvenlik, bağımsızlık ve egemenliğe müdahale çerçevesinde algılanması, sorunun insani boyutunu görünmez kılmaktadır. Oysaki Gayrimüslim vatandaşların Türkiye’deki yaşamlarını diğer vatandaşlarla eşit koşullarda devam ettirebilmeleri için cemaat vakıflarına dönük yasal düzenlemeler kritik öneme sahiptir.

TESEV, hükümeti ve Meclis’i cemaat vakıflarının sorunlarını çözmek amacıyla yapıldığı belirtilen yasal düzenlemeleri nihaleştirmeden önce Gayrimüslim vatandaşlarının sesine kulak vermeye çağırılmaktadır. Bu, demokrasi ve insan haklarına dayanan yönetim anlayışının gereğidir. Demokrasi, gerek karar alım süreçlerinde usulen, gerekse bu süreçler sonucunda kabul edilen yasaların içeriğinde esasen, demokrasinin temel ilkeleri olan katılım, müzakere, eşitlik ve hukukun üstünlüğü ilkelerine sahip çıkmayı gerektirir. Meclisimizin, Vakıflar Kanunu tasarısını Gayrimüslim cemaatlerin hükümet nezdinde yapmış olduğu girişimlerde dile getirdiği bütün itirazlara rağmen mevcut haliyle benimsemesi bu ilkelerin ihlali anlamına gelecektir. Bu nedenle başta İnsan Hakları Komisyonu olmak üzere ilgili bütün meclis komisyonlarını, milletvekillerimizi ve hükümeti Vakıflar Kanunu tasarısını değiştirmek amacıyla cemaat vakıfları temsilcileri ile bir araya gelmeye ve onların talepleri doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapmaya davet ediyoruz.

Bu raporun yazımındaki değerli katkıları için, görüş ve önerilerini bizlerle paylaşan Ata Sakmar, Diran Bakar, Erol Dora, Ester Zonana, Hüseyin Hatemi, Kezban Hatemi, Luiz Bakar, Metropolit Meliton, Mihail Vasiliadis, Sebu Aslangil ve Yuda Reyna’ya çok teşekkür ederiz. Rapor, Dilek Kurban tarafından kaleme alınmıştır.

Vakıflar Kanunu Tasarısının Cemaat Vakıflarına İlişkin Sorunlu Maddeleri: Tespitler ve Çözüm Önerileri

TESEV, cemaat vakıflarının yasal temsilcileri ile yapmış olduğu istişarelere dayanarak, Vakıflar Kanunu tasarısının aşağıda belirtilen hükümlerinin ivedilikle değiştirilmesi veya kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.

I. Madde 2(2)

Tasarı metninde ne öngörülüyor?

“Bu Kanunun uygulanmasında milletlerarası mütekabiliyet ilkesi saklıdır.”

Tasarı metni neden sorunlu?

Mütekabiliyet esası (karşılıklılık kuralı), devletler arası ilişkileri düzenleyen devlet hukukunun bir ilkesidir. Bu ilke, temel olarak, bir devletin kendi sınırları içerisinde yaşayan başka bir devletin vatandaşlarına tanıdığı hak ve ayrıcalıkları, söz konusu diğer devletin sınırları içerisinde yaşayan kendi vatandaşlarına tanınan hak ve ayrıcalıklar esasında belirlemesidir. Örneğin, diğer bir ülke vatandaşının Türkiye’de gayrimenkul satın alabilmesi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının da söz konusu diğer ülkede gayrimenkul satın alabiliyor olması şartına bağlanmıştır.

Oysa Gayrimüslim cemaat vakıfları, Türkiye’nin kendi vatandaşları tarafından Türkiye yasaları altında kurulmuş olan tüzel kişiliklerdir. Bu vakıflar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için, onlar tarafından kurulur ve yönetilir. Cemaat vakıfları ile diğer Türkiye Cumhuriyeti vakıflarının hak ve yükümlülüklerini düzenleyen bir yasada, mütekabiliyet esasının yer alması kabul edilemez. Bir devlet, kendi vatandaşlarına tanıyacağı hakları, diğer devletlerin tutumu ve politikaları esasında belirleyemez. Temel hak ve hürriyetler söz konusu olduğunda, mütekabiliyet esası geçersizdir. Ayrıca, devletin vatandaşlarının bir bölümüne tanıdığı hak ve özgürlükleri, o vatandaşların dini kökeni nedeniyle, mütekabiliyet esasına tabi tutması, bir insan hakkı ihlalidir ve ayrımcılıktır. Anayasa’nın, Lozan Antlaşması’nın ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin ayrımcılığı yasaklayan hükümleri ile çelişen bu maddenin tasarıda yer alması, devletin Gayrimüslim vatandaşları hâlâ eşit vatandaş olarak görmediğini gösterir.

Ne yapılmalı?

Bu hüküm tasarıdan çıkartılmalı.

II. Madde 5(1)

Tasarı metninde ne öngörülüyor?

“Yeni vakıflar; Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulur ve faaliyet gösterirler.”

Tasarı metni neden sorunlu?

Türk Medeni Kanunu, Madde 101(4)’e göre, “belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz.” Bu madde, uygulamada, Türkiye’de bulunan Gayrimüslim cemaatlerin kendi cemaatlerini yaşatmak ve desteklemek için yeni vakıf kurmalarını engellemek için kullanılmıştır.¹ Vakıflar Kanunu tasarısında, kanunun yürürlüğe girmesinden

¹ Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, Türk Medeni Kanunu, Madde 101(4)’e dayanarak, Türkiye Yedinci Gün Adventistleri Vakfı’nın tescilini, vakfın amacının “Yedinci Gün Adventist inancına mensup olan Türk vatandaşlarının ve Türkiye’de ikamet eden veya Türkiye’de geçici olarak bulunan aynı inançtaki yabancıların dini ihtiyaçlarını karşılamak” olduğu gerekçesiyle reddetmiştir. 2005/1467 E., 2005/3270 K. Sayılı 5.4.2005 tarihli Yargıtay 18. Hukuk Dairesi kararı.

sonra kurulacak yeni vakıfların Medeni Kanun'un esaslarına göre kurulacak olmasının öngörülmesi, Gayrimüslimlerin kendi cemaatlerinin dini, sosyal ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni vakıf kurmasını engelleyecektir.

Bu kısıtlama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. maddesi ve Anayasa'nın 33. maddesi altında güvenceye alınan örgütlenme özgürlüğü ile gayrimüslim cemaatlere kendi kurumlarını kurma ve yönetme hakkı tanıyan Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi ile bağdaşmamaktadır.

Ne yapılmalı?

Gayrimüslim cemaatlerin yeni vakıf kurmalarını engelleyen Türk Medeni Kanunu Madde 101(4) kaldırılmalı.

III. Madde 7(2)

Tasarı metninde ne öngörülüyor?

"Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mazbut vakıflar arasına alınan vakıflarla, bu Kanuna göre mazbut vakıflar arasına alınan vakıflara bir daha yönetici seçimi ve ataması yapılamaz."

Tasarı metni neden sorunlu?

Bu düzenleme ile geçmişte Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) tarafından mazbutaya alınmış olan cemaat vakıflarının el konulan yönetiminin ve mallarının iadesi öngörülmediği gibi, hukuka aykırı ve keyfi bir bürokratik uygulama olan cemaat vakıflarının mazbutaya alınması usulünün devam etmesinin önü açılmıştır. Bir başka deyişle TBMM, Türkiye'nin kendi anayasası ve kanunları ile taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri altındaki yükümlülüklerine tamamen aykırı olan gayri-hukuki idari bir uygulamaya yasal ve demokratik meşruiyet sağlamaktadır. Bu ise, demokratik hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmayan bir yasal düzenlemedir.

VGM, çok sayıda cemaat vakfının yönetimine ve mallarına el koyduğu 'mazbut vakıf' uygulamasını, yakın zamanda yürürlükten kaldırılan 2672 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1(d) no'lu maddesine dayandırmıştır. Söz konusu madde, "kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış vakıflar"ın VGM tarafından yönetileceğini öngörüyordu. Aslında, Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926'dan önce var olan vakıflara istinaden düzenlenen bu madde böylece, VGM tarafından yasa koyucunun amacına aykırı olarak cemaat vakıflarına uygulanmıştır. VGM, halen sürmekte olan bu uygulama ile mazbutaya alınan vakıfların 'hayri hizmeti'nin kalıp kalmadığı kararını, herhangi bir yasal kritere bağlı olmadan ve herhangi bir mahkeme kararına dayanmadan tamamen kendi tasarrufu ile almaktadır.

Mazbut vakıf uygulamasından en fazla Rum Ortodoks cemaati zarar görmüştür. **Bugüne dek, Rum Cemaati'ne ait 24 adet vakıf, mazbutaya alınmış, bu vakıflar adına tapuda kayıtlı olan yüzlerce gayrimenkule el konmuştur.** Bunun en son örneği, Edirnekapı'daki kilise ve okul vakıflarına ait gayrimenkullerdir: (mazbutaya alınan Rum cemaatine ait taşınmazların tam listesi TESEV tarafından yayımlanacak nihai raporda yer alacaktır):

- ❖ Eskiden tek bir vakıfken VGM tarafından ayrı vakıflar olarak değerlendirilen ve sırayla 1975 ve 1977 yıllarında mazbutaya alınarak yönetimlerine el konulan, böylece bağış toplama olanakları ve yetkili makamlarla resmi ilişki kurma yetkileri ellerinden alınan **Edirnekapı Karma Rum İlkokulu Vakfı ile Edirnekapı Aya Yorgi Rum Kilisesi Vakfı**
- ❖ Halen faaliyette olan kilise ile aynı bahçeyi paylaşan ilkokula ait tarihi bina, VGM tarafından Rum Cemaati'nin görüşü alınmaksızın kiraathane ve bilardo salonu olarak

kullanılmak üzere üçüncü kişilere kiralanmıştır. Dolayısıyla, din hizmetleri vermeye devam eden kilisenin hemen yanında, içinde kumar oynanacak olan bir ticarethane açılmak üzeredir.

Vakıflar Kanunu tasarısının 7(2). Maddesi, hukukun üstünlüğü ile bağdaşmayan bu keyfi bürokratik tasarrufa, yasal meşruiyet sağlamaktadır. Ayrıca, mazbutaya alınan vakıflarda yönetim kurulu seçimleri yapılmasını engelleyen bu hüküm, VGM'nin mazbut vakıfların yönetimi üzerindeki tahakkümünü sürdürmesine olanak vermektedir. Bu ise, gayrimüslim cemaatlere kendilerine ait din, eğitim, hayri ve diğer kurumları yönetme hakkı veren Lozan Antlaşması'nın 40. maddesini ihlal eden bürokratik uygulamaya demokratik meşruiyet sağlanmaktadır. Oysa TBMM, Anayasa'nın 90. maddesi gereğince, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri uygulamakla yükümlüdür. Aralarında Lozan Antlaşması ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin de bulunduğu uluslararası sözleşmeler, Anayasa'nın 90. maddesi gereğince, bütün yasalardan ve hatta anayasadan üstündür. Yasalarda, Türkiye'nin uymakla yükümlü olduğu uluslararası sözleşmelere aykırı düzenlemeler yapılması mümkün değildir. Dolayısıyla TBMM ve hükümet, tasarının mevcut haliyle yasalaşması halinde, anayasayı ihlal etmiş olacaktır.

Ne yapılmalı?

Madde 7(2) şu şekilde değiştirilmeli:

"Vakfiyesi bulunmayan cemaat vakıflarının yöneticileri kendilerince seçilir.

Vakfiyesi bulunan cemaat vakıfları vakfiyelerindeki şartlara uygun şekilde yönetilir.

Cemaat vakıfları yönetim kurulu seçimlerinin tabi olacağı esas ve usuller, kanunun yürürlüğe gireceği tarihten itibaren altı ay içerisinde çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Seçim esas ve usullerinin belirlenmesinde cemaatlerin teamülleri dikkate alınır. Seçim çevresi, her cemaat vakıf için bulunduğu il sınırlarıdır.

Vakıf yöneticileri, il sınırları içinde ikamet eden, seçilme hakkına sahip tüm cemaat mensupları arasından, vakfın bulunduğu ilçe sınırları içinde ikamet eden, seçme hakkına sahip tüm cemaat mensupları tarafından seçilir. Tüm cemaate hizmet veren hastane, yetimhane, orta öğretim kurumu ve ana kilise ve sinagog yönetim ve denetim kurulları üyeleri ise il sınırları içinde ikamet eden seçme hakkına sahip tüm cemaat mensupları tarafından seçilir. Seçmen sayısı 20'nin altına inmiş veya cemaati kalmamış illerde bulunan vakıf yöneticileri, cemaati olan en yakın ilde ikamet eden, seçilme hakkına sahip cemaat mensupları arasından, aynı ilde ikamet eden ve seçme hakkına sahip cemaat mensupları tarafından seçilir.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce, 2672 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1(d) maddesine dayanılarak mazbut vakıflar arasına alınan cemaat vakıflarının yönetimi, kanunun yürürlüğe gireceği tarihten itibaren bir yıl içerisinde yapılacak yönetim kurulu seçimlerinde belirlenecek vakıf yöneticilerine devredilir.

Mazbut vakıflar arasına alınan vakıflar ile halen yöneticisi olmayan veya yönetim kurulu oluşturulamayan vakıfların yöneticileri, ilgili cemaat mensuplarının başvurusu üzerine seçim yönetmeliğindeki esas ve usullere göre yapılır.

Yapılacak yönetim kurulu seçimleri ile mazbut vakıf olmaktan çıkarılarak yönetimleri cemaatlere iade edilecek olan vakıflar, diğer cemaat vakıflarına tanınan tüm haklardan yararlanırlar."

IV. Madde 25(1)

Tasarı metninde ne öngörülüyor?

“Vakıflar; *vakıf senetlerinde yer almak kaydıyla*,² amaç veya faaliyetleri doğrultusunda, uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunabilirler, yurt dışında şube ve temsilcilik açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler ve yurt dışında kurulmuş kuruluşlara üye olabilirler.”

Tasarı metni neden sorunlu?

Metinde, vakıfların uluslararası faaliyette bulunmalarının vakfiyelerinin buna elvermesine şart koşulması, Gayrimüslim vatandaşlarına ait cemaat vakıflarına karşı yapılan doğrudan bir ayrımcılık örneğidir. Bilindiği gibi, Osmanlı zamanında padişah fermanı ile kurulmuş olan cemaat vakıflarının bu nedenle vakıf senetleri yoktur. Dolayısıyla, cemaat vakıflarının metinde belirtilen şartı yerine getirmeleri mümkün değildir. Bu demektir ki, cemaat vakıfları, uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunamayacak, yurt dışında temsilcilik ve şube açamayacak, üst kuruluşlar kuramayacak ve yurt dışında kurulmuş kuruluşlara üye olamayacaktır. Küreselleşme ve bilgi çağında bir vakfı bu tür faaliyetlerden alıkoymak, sonuç itibarı ile o vakfı etkisiz hale getirmek demektir. Günümüz koşullarında, özellikle AB'ye entegre olmaya çalışan bir Türkiye'de, vakıfların dışarıya kapalı olarak faaliyet göstermeleri düşünülemez. Kaldı ki, böylesi geniş kapsamlı ve keyfi bir kısıtlama, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Anayasa ve Lozan Antlaşması'nda güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne üye olan ve AB ile üyelik müzakereleri yapan Türkiye'nin Avrupa demokrasileri ile aynı standartta yasal düzenlemeler yapmakla yükümlü olan parlamentosunun tasarı metnine söz konusu ibareyi yerleştirmesinde iyi niyet görmek oldukça güçtür.

Ne yapılmalı?

“Vakıf senetlerinde yer almak kaydıyla” ibaresi, tasarı metninden çıkartılmalı.

V. Geçici Madde 7

Tasarı metninde ne öngörülüyor?

“Cemaat vakıflarının;

- a) 1936 Beyannamelerinde kayıtlı olup, *halen tasarruflarında bulunan*³ nam-ı müstear veya nam-ı mevhumlar adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar,
- b) 1936 Beyannamesinden sonra cemaat vakıfları tarafından satın alınmış veya cemaat vakıflarına vasiyet edildiği veya bağışlandığı halde, *mal edinememe gerekçesiyle*⁴ halen; Hazine veya Genel Müdürlük ya da vasiyet edenler veya bağışlayanlar adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar,

tapu kayıtlarındaki hak ve mükellefiyetleri ile birlikte bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onsekiz ay içinde müracaat edilmesi halinde, Meclisin olumlu kararından sonra, ilgili tapu sicil müdürlüklerince cemaat vakıfları adına tescilleri yapılır.”

---

² a.b.ç.

³ a.b.ç.

⁴ a.b.ç.

Tasarı metni neden sorunlu?

Geçici 7. madde, bugüne kadar çeşitli nedenlerle cemaat vakıflarının haksız yere ellerinden alınmış olan taşınmazların bazılarının belirli koşullarda iadesini öngörmektedir. Bu açıdan, bu düzenleme ile sınırlı bir ilerleme sağlanmaktadır. Ancak, geçici 7. madde, cemaat vakıflarının hukuk dışı uygulamalarla el konulan bütün taşınmazlarının iadesini veya tazminini öngörmemektedir; bu nedenle, acilen değiştirilmelidir.

Öncelikle, a) bendindeki "halen tasarruflarında bulunan" ifadesi son derece sorunludur. El konulan malların "iadesi"ni sağlamak amacıyla düzenlendiği öne sürülen bir yasada, iade edilecek malın iadeyi talep eden vakfın "tasarrufunda bulunması"nı şart koşturmak, "iade" kavramının özü ile ters düşmektedir. Herhangi bir gerçek veya tüzel şahıs, kendi tasarrufunda bulunan bir malın iadesini talep etmez; bir başka deyişle, elinden alınan bir malın iadesi talep edilen bir mal, zaten bu talebi yapan şahsın tasarrufunda değildir. Cemaat vakıfları özelinde, bu vakıfların 1936 Beyannamelerinde nam-ı müstear veya nam-ı mevhumlar adına kayıtlı olmasına – yani o tarihte vakıfların tasarruflarında olmasına – rağmen daha sonraki yıllarda mahkeme kararları ile haksız yere ellerinden alınan taşınmazlar, doğal olarak halen bu vakıfların tasarruflarında değildir. Zaten cemaat vakıfları da bu nedenle el konulan mallarının iadesini sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmasını talep etmektedir. Ancak, tasarıdaki geçici 7. maddenin a) bendine göre, cemaat vakıflarının 1936'da yaptıkları beyannamelerde yer aldığı halde daha sonra yargı kararları ile ellerinden alınan malların hiç birinin kendilerine iadesi mümkün olmayacaktır. Zira bu mallar, taşınmazlara el koyan yargı kararları ile bizzat cemaatlerin ellerinden alınarak devlete devredilmiştir; böylece bu malların tasarrufu da cemaat vakıflarından çıkarak devlete geçmiştir. Bu düzenleme, sorunu çözmek yerine daha da kötüleştirmekte, mevcut durumdan gerileme anlamına gelmektedir. Oysa cemaat vakıflarının ellerinden haksız olarak alınmış taşınmazların yargı kararı bulursa dahi, halen Vakıflar Genel Müdürlüğü veya Hazine'nin elinde ise iade edilmelerinin, üçüncü şahısların ellerine geçmiş iseler ise tazmin edilmelerinin sağlanması gerekirdi. Hatta özellikle kilise gibi hayrattan olan ve mübadele mevzuatı dolayısı ile cemaatin elinden çıkmamış olan taşınmazların üçüncü kişilerin elinde dahi olsa kamulaştırılarak cemaate iade edilmesi gerekirdi. Hukuk devletinin gereği budur.

Ayrıca, maddenin b) bendinde yer alan "mal edineme gerekçesiyle" ifadesi de son derece sorunludur. Bu düzenleme ile cemaat vakıfları tarafından 1936'dan sonra satın alınan veya kendilerine bu tarihten sonra vasiyet edilen veya bağışlanan, ancak daha sonra Yargıtay Genel Kurulu'nun cemaat vakıflarının 1936'dan sonra mal edinmeyecekleri yolundaki 1974 tarihli kararına dayanarak haksız yere el konularak Hazine veya Vakıflar Genel Müdürlüğü ya da vasiyet edenler veya bağışlayanlar adına kayıt edilen mallardan sadece bir kısmının iadesi öngörülmektedir. Oysa vakıfların ellerinden başka gerekçeler veya usullerle alınan birçok taşınmaz bulunmaktadır. Bunlar: 1) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle yeniden eski malik adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 2) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle yeniden eski malik adına kaydedilmiş olan, ancak eski malikin de gaip olması nedeniyle on yıl kayyum tarafından idare edildikten sonra Hazine veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 3) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle Hazine adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 4) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 5) vasiyetname ile cemaat vakıflarına vasiyet edilmiş olup mahkeme kararıyla vasiyetlerinin iptaline karar verilen taşınmazlar; ve 6) cemaat vakıflarının elinden alınıp üçüncü kişiler adına tescil edilen taşınmazlardır. Haksız ve hukuk dışı uygulamalarla el konulan bütün bu taşınmazların iadesine yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

Yaygın olarak "1936 Beyannamesi" olarak bilinen uygulama ile Gayrimüslimlere ait çok sayıda taşınmaz mala devlet tarafından haksız yere el konulmuştur. 1936 yılında Gayrimüslim cemaat vakıfları, devletin 1935 tarihli Vakıflar Kanunu'na binaen yaptığı çağrı uyarınca sahip oldukları taşınmaz malları deklare etmiştir. Böylece resmi kayıtlara geçen bu listeler, yıllar sonra, 1960lı yıllarda VGM tarafından amacına aykırı bir şekilde kullanılarak cemaat vakıflarının vakfiyesi olarak kabul edilmiş, bu vakıfların 1936'dan sonra satım, miras ya da bağış yoluyla edindiği

mallara, 1936 Beyannamesi'nde -- bir başka deyişle 'vakfiyeleri'nde -- yer almadığı gerekçesiyle el konulmuştur. Üstelik Yargıtay Genel Kurulu 1974 tarihli kararı ile bu hukuk dışı uygulamaya yasal meşruiyet vermiştir.

1936 Beyannamesi uygulaması ile Ermeni Cemaati'ne ait 30'dan fazla gayrimenkul ve mülke devlet tarafından haksız yere el konmuştur. Bunların arasında şu taşınmazlar bulunmaktadır (taşınmazların tam listesi TESEV tarafından yayımlanacak nihai raporda yer alacaktır):

- ❖ 18 Haziran 1953'te miras yolu ile Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı'na geçen, ancak 1984'te VGM'nin tek taraflı olarak açtığı davada 7. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından VGM'ye ait olduğuna hükmedilen, vakfın 1989'da açtığı karşı davada ise Yargıtay Hukuk Dairesi'nin 28 Ocak 1994 tarihli nihai kararı ile el konulan Eminönü'ndeki **Gülbenkyan Selamet Hanı**;
- ❖ 1859'da Sultan Abdülmecid'in fermanı ile Ermeni cemaatine verilen binada Ermeni Protestan Kilisesi ile birlikte faaliyet gösteren, Cumhuriyet'in ilanından sonra İngiliz Hayır Cemiyeti'nden kiralanarak bir dizi binada faaliyetini sürdüren, bu binaların Ermeni bir hayırsever tarafından 1940 yılında satın alınarak cemaate bağışlanması ile 1946 ve 1948 tarihlerinde Ermeni Protestan Kilisesi adına tapuda kaydedilen, ancak VGM'nin 1979'da açtığı davada Yargıtay Hukuk Dairesi'nin 16 Eylül 1980 tarihli nihai kararı ile tapu kaydı iptal edilerek İngiliz Hayır Cemiyeti'ne iadesine karar verilen, bu cemiyet artık Türkiye'de bulunmadığı gerekçesi ile Milli Emlak'a geçen **Gedikpaşa Ermeni Protestan İlkokulu**'na ait gayrimenkuller (günümüzde okul binası yıktırılmıştır, arazi park olarak kullanılmaktadır);
- ❖ Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi yönetim kurulu tarafından üzerine kilise tarafından okutulan Gedikpaşa Yetimhanesi'ndeki yetim çocuklar için yaz kampı inşa etmek üzere 1962 yılında özel şahıstan satın alınan ve Ermeni Protestan Kilisesi ve Mektebi Vakfı adına tapuda kayıt ettirilen, 1979 yılına kadar -içlerinde Hrant Dink dâhil olmak üzere- yaklaşık 1,500 öğrencinin yararlandığı, ancak VGM'nin 1979'da açtığı davada Yargıtay Hukuk Dairesi'nin 16 Ocak 1983 tarihli nihai kararı ile tapu kaydı iptal edilerek vakfın elinden alınan ve ilk sahibine iade edilen **Tuzla Kampı** (daha sonra bir kaç kez el değiştiren arazide bulunan kamp binası günümüzde harabeye dönüşmüştür ve kullanılmamaktadır).

Ayrıca, Osmanlı Dönemi'nde varlıkları kabul edilmesine, Lozan Antlaşması'nda azınlık statüsü verilmesine ve Tapu Kanunu'nun 3. maddesinde zikredilmelerine rağmen yasalar önünde tanınmayan Katolik ve Süryani cemaatlerine ait malların birçoğu, "tüzel kişilikleri olmadığı" ileri sürülerek zapt edilmiştir. Örneğin,

- ❖ Tapuda İstanbul Keldani Patriği adına kayıtlı olan, 21 Ağustos 1975'te devlet tarafından Debağzade Elhaç İbrahim Efendi isimli vakıf adına tescil edilen **Beyoğlu'ndaki bir adet bina**.
- ❖ İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı'nın bu gayrimenkulü geri almak için 1984'te açtığı iade davasında, Beyoğlu 2. Asliye Hukuk Mahkemesi, 16 Mart 1989 tarihli kararında, vakfın 1936'da beyanname vermemiş olması nedeniyle tüzel kişilik kazanmamış olduğu, Keldani Patrikliği'nin merkezinin Irak'ta bulunduğu gibi gerekçelerle iade talebini reddetti.
- ❖ 24 Ocak 2003 tarihinde çıkartılan yönetmelikte sıralanan faaliyette olan cemaat vakıflarının arasında İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı da bulunmaktadır. Dolayısıyla, fiilen varlığını sürdüren bu vakfın varlığı resmen de kabul edilmiş oldu.
- ❖ 9 Ağustos 2002 tarihinde, cemaat vakıflarına tasarruflarında bulunan malları kendi isimlerine tescil ettirme hakkı tanıyan 4771 sayılı yasanın kabul edilmesi üzerine Beyoğlu'ndaki binayı geri almak için bir teşebbüste daha bulunan İstanbul Keldani

Katolik Kilisesi Vakfı, yeni yasaya dayanarak VGM'ye yaptığı başvuruda Beyoğlu'ndaki taşınmazın vakıf adına tescilini talep etti. VGM bu talebi, mülkün vakfın tasarrufunda olmadığı gerekçesiyle reddetti.

- ❖ İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı, VGM'nin bu kararı üzerine Başbakanlık ve VGM aleyhine Danıştay'da dava açtı. Dava halen Danıştay 10. Daire Başkanlığı'nda devam etmektedir.

Rum cemaatine ait taşınmazlar da 1936 Beyannamesi uygulamasından mağdur olmuştur. Örneğin (taşınmazların tam listesi TESEV tarafından yayımlanacak nihai raporda yer alacaktır):

- ❖ 1902'de Ortodoks Rum Patrikhanesi tarafından satın alınan, 1902 tarihinde padişah fermanı ile ve 1926 ve 1992 tarihlerinde tapu senedi ile Patrikhane adına kaydedilen, 1999 yılında VGM tarafından o tarihte mazbut olan Büyükkada Rum Yetimhanesi Vakfı adına tescil edilerek el konulmaya çalışılan, son olarak 2003 yılında VGM tarafından aynı vakıf adına tescil ettirilen **Büyükkada'daki Rum Yetimhanesi binası** (bu dava Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) intikal etmiş bulunmaktadır).

Kanun tasarısı, 1936 Beyannamesi gerekçe gösterilerek haksız yere el konulan Gayrimüslim Cemaat Vakıfları'na ait bu malların iadesine dönük bir düzenleme getirmemektedir.

Ne yapılmalı?

Geçici madde 7 şu şekilde değiştirilmeli:

"Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2672 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1(d) maddesine dayanarak mazbutaya alınan vakıfların, her ne suretle olursa olsun, Vakıflar Genel Müdürlüğü veya bir kamu tüzel kişisi adına kaydedilen taşınmazları, vakıf yönetiminin başvurusu üzerine, vakfa iade edilir.

Yargıtay Genel Kurulu'nun cemaat vakıflarının 1936'dan sonra mal edinemeyecekleri yolundaki 1974 tarihli kararına dayanan uygulamalardan dolayı:

- a) Bu kanunun yürürlüğe gireceği tarihte miras, vasiyet, bağış ve benzeri yollarla edinilmiş olup halen miras bırakan, bağışlayan, vasiyet edenler adına kayıtlı olan taşınmazlar ile halen nam-ı müstear veya nam-ı mevhumlar adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar,
- b) Mahkeme kararı ile cemaat vakfı adına olan tapu kaydının iptal edilerek eski malik adına kaydedilmiş olan taşınmazlar,
- c) Mahkeme kararı ile cemaat vakfı adına olan tapu kaydının iptal edilerek Hazine, Belediye veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kaydedilmiş olan taşınmazlar,
- d) Vasiyetname ile cemaat vakıflarına vasiyet edilmiş olup mahkeme kararıyla vasiyetlerinin iptaline karar verilmiş olan taşınmazlar,
- e) Mahkeme kararı ile cemaat vakfı adına olan tapu kaydının iptal edilerek eski malik adına kaydedilmiş olan, eski malikin de gaip olması nedeniyle on yıl kayyum tarafından idare edildikten sonra Hazine, Belediye veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kaydedilmiş olan taşınmazlar,

Kanunun yürürlüğe gireceği tarihten itibaren iki yıl içerisinde müracaat edilmesi halinde, hiçbir hükme gerek olmaksızın ve söz konusu taşınmazların vakıf yönetiminin tasarrufunda olup olmadığına bakılmaksızın, tapuda ilgili cemaat vakfı adına yeniden kaydedilirler.

(c) ve (e) bentlerinde anılan taşınmazlar Hazine, Belediye veya Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından üçüncü kişilere satılmışlarsa, ilgili cemaat vakfının kanunun yürürlüğe girmesinin ardından iki sene içinde müracaat etmesi halinde, bu

satışlardan doğan zararlar Hazine, Belediye veya Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bugünkü vergi değeri üzerinden tazmin edilir.

Bu kanunun yürürlüğe girmesinin ardından, cemaat vakıflarının 1936 yılından sonra her ne şekilde olursa olsun edindikleri ve halen tapuda adlarına kayıtlı olan taşınmazların tapu kayıtlarının iptali için dava açılmaz.”

Sonuç

Vakıflar Kanunu tasarısı, olumlu bazı yeni düzenlemeler getirmekle birlikte, cemaat vakıflarının en önemli sorunlarını çözmek için yetersizdir. Aksine, tasarı mevcut sorunları daha da kötüleştirecek ve bazı haksız uygulamalara yasal meşruiyet kazandıracak hükümler içermektedir.

En başta, cemaat vakıflarının el konulan mallarının iadesi veya tazmini için, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile Anayasa'dan doğan sorumlulukları doğrultusunda adil bir düzenleme getirilmemektedir. Vakıfların ellerinden alınarak üçüncü kişilere devredilen veya satılan taşınmazlar için ilgili cemaat vakfına tazminat ödenmesi öngörülmemektedir. Ayrıca, vakıfların ellerinden alınarak devlet adına kaydedilen bazı malların iadesi öngörülse de, bu iade için söz konusu malların cemaat vakıflarının "tasarrufunda olmaları" koşulu aranması, "iade" kavramının özüyle çelişen bir düzenlemedir. El konulan malların iadesi için bu taşınmazların halen cemaat vakıflarının tasarruflarında bulunma şartı aranması, iyi niyetli bir yasa koyucu iradesi sergilememektedir.

Ayrıca, yasa tasarısı, cemaat vakıflarının mazbutaya alınan mallarının iadesini de öngörmediği gibi, mazbut vakıf uygulamasını sona erdirecek bir hüküm de içermemektedir. Tersine, tasarı, hukuk dışı bir uygulama olan mazbut vakıf uygulamasına yasal dayanak sağlamaktadır.

Son olarak, yeni vakıfların kurulmasının Medeni Kanun Madde 101(4) ile sınırlandırılması, Gayrimüslim cemaatlerin yeni vakıf kurmalarını engelleyecektir. Bu ise, Gayrimüslim vatandaşların anayasa, Lozan Antlaşması ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğünü ihlal etmektedir.

AB ile üyelik müzakerelerinin devam ettiği günlerde, hükümetten ve TBMM'den beklenen, AB müktesebatı ile uyumlu yasal düzenlemeler yapılmasıdır. Çözülmemeyen sorunlar, yasama ve yürütme organlarının gündemine gelmeye devam edecektir. Ayrıca, AİHM, Ocak 2007 tarihli *Fener Rum Lisesi Türkiye'ye Karşı* kararı, cemaat vakıflarının el konulan mallarının iadesini veya tazminini gerektiği gibi öngörmeyen bir yasal düzenlemenin AİHM tarafından yetersiz bulunacağı ve Türkiye'nin yüksek miktarda tazminat ödemeye devam edeceğinin uyarısını vermektedir. Türkiye'de yaşayan bütün vergi mükelleflerinin katkısı ile ödenen tazminatların ulusal yasalar ile düzenlenmesini sağlamak, hükümetin ve TBMM'nin demokratik sorumluluğunun gereğidir. Ayrıca, yasama ve yürütme organları ulusal ve uluslararası hukuk ile uyumlu yasal düzenlemeler yapmakla yükümlüdür.

Şu aşamada yapılması gereken, Lozan Antlaşması'nı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, Türkiye'nin taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmeleri ve Anayasa'yı dikkate alan ve var olan anti demokratik ve hukuk dışı uygulamaları bertaraf edecek yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir. Bu, Türkiye'nin demokratikleşme sürecine ivme kazandıracak ve Türkiye'nin AB'nin onurlu bir üyesi olmasını kolaylaştıracaktır.